

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLIII

Св. 1–2 (2012)

САДРЖАЈ

Ч л а н ц и

О једном типу ергонима у српском језику (САЊА ЂУРОВИЋ – ЈЕЛЕНА ПЕТКОВИЋ)	3
Лексичко-семантичке и стилске одлике императивних сложеница у српском језику (ДРАГАНА РАТКОВИЋ)	15
О неким творбеним типовима променљивих придева који означавају боје (ДАНИЈЕЛА СТАНИЋ)	29
О глаголима чија семантика обухвата емоције из домена туге (ИВАНА МАРИНКОВИЋ)	45
Концептуализација појма САВЕСТ у српском језику (СВЕТЛАНА СЛИЈЕПЧЕВИЋ)	63
О променљивости именица са значењем сродника у синтагматским везама са личним именима (АНЕТА СПАСОЈЕВИЋ)	77

И з п р а в о п и с н е п р а к с е

Примена правописа у неким београдским културним водичима (АНА РАНЂЕЛОВИЋ)	91
--	----

П р и к а з и

Софија Милорадовић, <i>Музички жаргон младих и младежњий музыкальниј сленг. Комјарайивни йоїлед</i> (ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ)	103
Зборник <i>Творци српској књижевној језика</i> (АНА РАНЂЕЛОВИЋ)	109

Ново о директном објекту у српском језику.
Нада Арсенијевић, *Падежи правој објекта у стандардном
српском језику* (СРЕТО ТАНАСИЋ)..... 113

Рајна Драгићевић, *Лексиколоија и грамађика у школи
(методички ољеди)* (ДАНИЈЕЛА СТАНИЋ) 117

I n m e m o r i a m

Гордана Вушовић Радивојевић (24. фебруар 1934 – 5. април 2012)
(СРЕТО ТАНАСИЋ) 121

ДАНИЈЕЛА СТАНИЋ
(Институт за српски језик САНУ, Београд)

О НЕКИМ ТВОРБЕНИМ ТИПОВИМА ПРОМЕНЉИВИХ ПРИДЕВА КОЈИ ОЗНАЧАВАЈУ БОЈЕ*

Предмет рада је творбено-морфолошка, а делом и семантичка анализа променљивих придева са придевском, глаголском и прилошком основном који означавају боје. Анализирани су како изведени придеви настали суфиксацијом, тако и сложени придеви настали или само префиксацијом или и префиксацијом и суфиксацијом. Објашњена је и нијанса значења и евентуална експресивност коју уносе одређени префикси и суфикси у значење придева. Дато је објашњење зашто црвена и плава боја имају велики број номинација по назначеним творбеним моделима.

Кључне речи: придеви са значењем боје, префиксална творба придева, суфиксална творба придева, сложенице, порекло, конотација.

1.0. Предмет рада је творбено-морфолошка анализа променљивих придева са придевском, глаголском и прилошком основном који означавају боје, ексцерпираних из *Речника* Матице српске и Вуковог *Српској рјечника*.¹ Сложенице ћемо обрађивати само према *Речнику* Матице српске. Наша грађа обухвата 88 променљивих придева, од којих су 71 изведенице. Број сложеница насталих композицијом такође је велики, али је комбинаторика именица и придева у сложеницама неограничена, па оне представљају отворен творбени низ.

1.1. У уводном делу рада поделићемо све променљиве придеве на просте, изведене и сложене, потом ћемо свим изведеним придевима одредити тип основе. Након тога ћемо све придеве из назначеног корпуса поделити по пореклу. У централном делу рада посебно ћемо анализирати сложене придеве настале префиксацијом, а међу њима и оне настале префиксацијом и суфиксацијом, и изведене настале само суфиксацијом. Код изведеница и сложеница насталих префиксацијом бавићемо се питањима конотације које уносе у значење одређени префикси и суфикси. Ради бољег увида у грађу и у однос

* Овај рад је настао као резултат рада на пројекту 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

¹ Придеви са значењем боја изведени од именичке основе представљени су у раду (Станић 2012).

придевских номинација за одређену боју колористичког спектра, само ћемо набројати и просте придеве. Етимологијом ћемо се бавити само у неким случајевима, пресудним за класификацију одређеног придева и њу ћемо представити у фуснотама. Семантиком ћемо се бавити само у примерима за које сматрамо да су мање познати просечном говорнику српског језика, као и у оним случајевима где суфикс уноси посебну нијансу у значење.

1.2. У ексцерпираној грађи забележили смо следеће префиксе: *за-*, *на-*, *о-*, *ио-*, *ипре-*, *су-* и следеће суфиксе: *-ав*, *-ан/-ни*, *-аси̑*, *-ен*, *-ив*, *-ев*, *-цаи̑*. Анализираћемо и сложене суфиксе. Полазимо од претпоставке да су најбројнији придеви са суфиксом *-аси̑*, па ћемо се на њима највише и задржати. Бавићемо се и питањем придевског вида и синонимијом, као и творбеном анализом сложеница и њиховом лексикографском обрадом.

2.0. Творбена подела

2.1. Прости придеви: *бео*, *вран*, *жуи̑*, *зелен*², **модар*, *мрк*, *њад*³, *илав*, *ри̑*, *рис*⁴, *руд*⁵, *румен*^{*}, *рус*⁶, *сед*, *сив*, *си̑и*, *сме̑*, *сур*⁷, *тмо*⁸, *црвен*^{*}, *црн*.

2.2. Изведени придеви настали суфиксацијом са придевском основном: *аласи̑*⁹ (Вук, Рј.), *алаи̑аси̑*¹⁰, *алев*¹¹, *беличаси̑*, *белушав*, *белушаси̑*, *белцаи̑*, *бељуи̑ав*, *ираничаси̑*¹² (Вук, Рј.), *жуи̑ељив*, *жуи̑иљав*, *жуи̑ињав*, *жуи̑каси̑*, *жуи̑ињикав*, *жуи̑каси̑*, *зеленаси̑*, *зеленкаси̑*, *ја̑рзаси̑*¹³ (Вук, Рј.), *ја̑рзов* (Вук, Рј.), *мавен*¹⁴, *модраси̑*, *модрикав*, *модрикаси̑*, *модруљав*, *модруљаси̑*, *модрушаси̑*, *модрушкаси̑*, *морав*¹⁵, *мораси̑*, *мркајаси̑*, *мркаси̑*, *мрклен*, *мрколаси̑*, *мркуљав*, *њадаси̑*, *илавенкаси̑*, *илавичаси̑*, *илавкаси̑*, *илавуљав*, *илавуљаси̑*, *илавушав*, *илавушкаси̑*, *илавчаси̑*, *ри̑јаси̑*, *рисаи̑*, *розикаси̑*, *рудаси̑*, *рујан*,

² Придеви са *су са синхронијске стране прости, мада су са дијахронијске стране изведени придеви. *Румен* је свесловенски и прасловенски придев творен суфиксом *-теп̑* од прасловенског корена *rud-* у значењу „црвен, црљен“ (Скоп 1973: 171), а *зелен* је словенски и прасловенски придев изведен помоћу суфикса *-ен* од прасловенског корена **zel-* „viridis“ (Скоп 1973: 648).

³ Објаснићемо слабо познате придеве: *њад* – „тамнозелен, модар“.

⁴ *Рис* – „црвенкаст, жућкаст“.

⁵ *Руд* – „црвенкаст, ри̑“.

⁶ *Рус* – „црвенкаст, ри̑; румен, рујан“.

⁷ *Сур* – „који је боје олова или пепела, пепељастосив, сив“.

⁸ *Тмо* – „таман, мрачан, тамномрк, загасит“.

⁹ *Аласи̑* – „ружичаст (Вук)“.

¹⁰ *Алаи̑аси̑* – „ри̑јаст, ри̑јастожут (о коњу)“.

¹¹ *Алев* – „који има боју пламена, црвен, румен: алева паприка“.

¹² *Граничаси̑* – „може бити да значи црвен (у Боци)“ (Вук, Рј.). Види код Вука: *иранџа*, под 1. „врста храста *Quercus conferta*“ – Храстову кору су некад жене узимале за бојење у црвенкасто (податак Радоја Симића). У *Речнику* САНУ погрешно је изведен придев према ’границ’ (изведеница би тада гласила ’границаст’).

¹³ *Ја̑рзаси̑* – „који је боје као ја̑рз (ја̑рз = коњ светлосмеђе боје)“ (РМС) и „мркоцрвенкаст, сме̑, ри̑ (о коњу)“ (РСАНУ).

¹⁴ *Мавен* – „плав, модар“.

¹⁵ *Морав* – „тамномодар, исп. мор“.

рујеван, руменић, руменкаси, русан, сед, сиваси, сивкаси, сивуљаси, сињав, сињаси, сињав, смеђаси, сурјаси, црвеникаси, црвенкаси, црљенаси, црнкаси, црнцији, црнцијай.

2.3. Изведени придеви настали суфиксацијом са глаголском основном: *ревкаси*¹⁶ (Вук, Рј.), *пирјаси*¹⁷, *пиркаси*.

2.4. Изведени придев настао суфиксацијом са прилошком основном: *шућмураси*¹⁸.

2.5. Сложени придеви настали префиксацијом: *зажућили* (и суфиксацијом)¹⁹, *набел, нажућ, намодар, нарумен, насив, насур, нацрвен, нацрн, ожућ, озелен, њзелен, њрецрн, субеласи**, *сумодар, сумркаси**, *суцрвен, улјравиолејан**²⁰, *улјрамарински**.

2.6. Сложени придеви настали композицијом: *бајреношаран, бакарноцрвен, бакреноцрвен, беличасио- (-сив, -сребрн), белкасиојлав, вајреноцрвен, жућкасио- (-зелен, -смеђ, -црвен и сл.), зајворено- (-јлав, -сив и сл.), јасно- (-жућ, -зелен, -модар, -јлав, -смеђ, -црвен), кавеносмеђ, кестењасиоцрвен, кестењасиомрк, лимунасиожућ, љубичасио- (-црвен), маслинасио- (-зелен, -мрк, -сив, -смеђ, -сур), мркасио- (-жућ, -зелен), мрко- (-жућ, -зелен, -јлав, -смеђ), њејелъавосив, њејелъасиојлав, њејелъасиосив, њлавомаслинаси, њлавосив, ружичасио- (-жућ, -наранцаси), рујносмеђ, румено- (-бео, -жућ, -мрк), сивкасио- (-бео, -црн, -модар, -јлав, -смеђ, -жућ), сиво- (-зелен, -бели, -маслинаси, -модар, -мрк, -јлав), сламножућ, смеђасио- (-црн, -модар, -жућ), смеђе- (-црн, -црвен, -рић, -сив, -жућ), сребрнасио- (-црн, -модар, -жућ), сребрно- (-сив, -зелен), сујорасиожућ, сумјорасиожући, сумјорнозелен, њамно- (-жућ, -зелен, -јлав, -црвен), њравнозелен, ујасио- (-зелен, -јлав, -црвен), улјравиолејан, улјрамарински, улјрацрвени, уљано- (-жућ, -јлав, -сив), црвенкасио- (-жућ, -сив, -ружичаси), црнкасио- (-црвен, -смеђ), црно- (-модар, -мрк), црнозлајан, црномањаси, црносив, челичнојлав, челичносив, шљвасиојлав.*

¹⁶ *Ревкаси* – „црвенкаст, руменкаст, рић(аст) (о вољу, крави). Вук Рј.“.

¹⁷ *Пирјаси* – „који је покривен пегам, пругам разне боје, пегав, шарен“. У дијалекту „грахораст, сивкастобео“ (Пива, Светозар Гаговић).

¹⁸ *Шућмураси* – „који је неодређене боје; сивкаст, пепељаст“. Сам придев *шућмураси* не указује на одређену боју, али због физичких особина сиве боје која је настала контаминацијом свих осталих боја спектра и обухвата најшири дијапазон боја и због обичаја да се сивом назове свака запрљана нетранспарентна боја спектра (в. Станић 2011), дати придев се усталио за ову боју.

¹⁹ Примере са звездicom (*) можемо сматрати и сложеним и сложено-изведеним придевима (Станојчић–Поповић 1992: 149). Други истраживачи сматрају овакве придеве само сложеницама (Стевановић 1964: 448), а најновија истраживања не наводе ове примере, мада слична образовања називају „префиксално-суфиксалним твореницама“ (уп. префикс *не-*) (Клајн 2002: 228).

²⁰ Примери *улјравиолејан* и *улјрамарински* су придеви са именичком основном.

3.0. Подела придева са придевском, глаголском и прилошком основом по пореклу

3.1. Придеви словенског порекла²¹: *беличаст̄и*, *беловӣи*, *белушав*, *белушаст̄и*, *белца̄и*, *бељӯиав*, *бео*, *вран*, *іраничаст̄и*²², *жӯи*, *жӯише̄љив*, *жӯишӣљав*, *жӯишӣњав*, *жӯишкаст̄и*, *жӯишњикав*, *жӯшкаркаст̄и*, *жӯшкаст̄и*, *зажӯи*ли, *зелен*, *зеленаст̄и*, *модар*, *модраст̄и*, *модрикав*, *модрикаст̄и*, *модрӯљав*, *модрӯљаст̄и*, *модрушаст̄и*, *модрушкаст̄и*, *мрк*, *мркајаст̄и*, *мркаст̄и*, *мрклен*, *мрколаст̄и*, *мркӯљав*, *набел*, *нажӯи*, *наmodар*, *ња̄д*, *ња̄даст̄и*, *ожӯи*, *озелен*, *йиріаст̄и*,²³ *йиркаст̄и*, *йавел*, *йлавенкаст̄и*, *йлавичаст̄и*, *йлавкаст̄и*, *йлавӯљав*, *йлавӯљаст̄и*, *йлавушав*, *йлавушкаст̄и*, *йлавчаст̄и*, *йозелен*, *йрецрн*, *ревкаст̄и*²⁴, *рӣш*, *рӣшаст̄и*, *рис*, *риса̄и*, *розикаст̄и*, *руд*, *рудаст̄и*, *рӯјан*, *рӯјеван*, *рус*, *русан*, *сед*, *сив*, *сиваст̄и*, *сивкаст̄и*, *сивӯљаст̄и*, *сиња̄в*, *сиња̄ст̄и*, *сиња̄љав*, *сињи*, *сме̄ш*, *сме̄шаст̄и*, *сребрен*, *сребренаст̄и*, *сребрн*, *сребрнаст̄и*, *субеласт̄и*, *сумодар*, *сумркаст̄и*, *сур*, *суріаст̄и*, *суцрвен*, *ульірацрвени*²⁵, *црвен*, *црвеникаст̄и*, *црвенкаст̄и*, *црљеникаст̄и*, *црнйураст̄и*, *црн*, *црнкаст̄и*, *црнца̄и*, *шӯшмураст̄и*²⁶.

3.2. Оријентализми:

Придеви турског порекла (турцизми): *алев*, *ја̄ирзаст̄и*, *ја̄ирзов*, *мавен*, *морав*, *мораст̄и*.

²¹ У ову поделу нисмо уврстили композите настале срастањем два придева (Станојчић–Поповић 1992: 149).

²² *Граничаст̄и* – нејасно значење, вероватно црвен, односи се на свилу (НП Вук, Бока, Српски рјечник). Тај деминутивни придев, по Скоку, добијен је од придева *ірана* и у вези је са *ірана свила*, изведена од ит. синтагме *grana d'Avignone* „црвено ткање“ (Скок 1971: 607, s.v. *grana*¹).

²³ *Пиріаст̄и* је придев који нема јасну етимологију. Скок сматра да је придев *йиріаст̄и* можда настао од *йиркаст̄и* (попут *црвенкаст̄и*), што је у етимолошкој вези са *йиріӣи* „горети, пламтети“ и *йирлӣи* (Скок 1972: 660–661, s.v. *pirgast*). За ово тумачење налазимо потврде у покрајинским значењима: *йиріаст̄и* „који је благо црвене боје, црвенкаст̄и“ (Лика, Арсенијевић) и *йирка* „комадић жара, жишка“ (Милија Станић) (из необјављене грађе Речника САНУ). Али, уколико бисмо придев посматрали само са синхроничке стране, могли бисмо га изводити и из именице *йиріа* = „тачкаста белега, пега“ (необјављена грађа Речника САНУ). У свести носилаца српског језика можда се чини и актуелнија веза овог придева са именицом *йеіа*, *белеіа*, тим пре, јер се придев *йиріаст̄и* претежно употребљава за кокошке мешаног сивог и тамносивог перја.

²⁴ Придев *ревкаст̄и* је, по Скоку, девербатив, од индоевропског и прасловенског *r̄juti* несвр. „рикати, бучати, кричати, њакати“, које се фонетски укрстило са придевом *рӯјан* истог значења, а чији поименичени облик означава месец септембар, време паљења животиња (Скок 1973: 133, s.v. *revati*).

²⁵ Префикс *ульіра-* је латинског порекла (Клајн 2002: 223).

²⁶ Сматрамо да је овај придев настао од прилошког израза *шӯш-мӯш* у значењу „сплеткарећи, петљајући (шушкајући и мушкајући): радити нешто све шӯш-мӯш“.

4.0. Творбено-морфолошка анализа

4.1.0. Префиксација²⁷:

4.1.1. Префикс *за-* налазимо само у придеву *зажуџили*²⁸ у значењу „који је нажуто, који је почео жутети“, са потврдом: „Само *зажуџило* лишће скапуће“ (Ј. Веселиновић). Нисмо сигурни како је изведен овај облик, али претпостављамо да је то књижевна преформулација радног глаголског придева од глагола *зажуџеџи*, а потврду за то налазимо у чињеници да се префикс *за-* употребљава за грађење перфективних глагола, а само по изузетку и за творбу префиксалних придева, али никада са придевом који означава боју. Чини нам се важна и чињеница да се придев *зажуџили* у наведеном примеру јавља у падежном облику чиме се отклања могућност суфиксалне творбе са турским суфиксом *-ли*. Дати пример је усамљен и сачињен је само за књижевне потребе.

4.1.2. Од свих префикса са којима се придеви у значењу боје комбинују најуобичајенији је префикс *на-*. Њиме се казује да је особина основног придева заступљена у малој мери. Истраживачи напомињу да су образовања са *на-* малобројна и слабо продуктивна, али да је међу њима најбројнија група за ознаку нијансе боја. Префикс *на-* комбинује се само са позитивом придева (Стијовић 1983: 114). Ми бисмо додали податак да се префикс *на-*, бар према нашој грађи, најчешће комбинује са простим придевом, а не и са изведеницом. Такође, навешћемо један пример где префикс *на-* не носи деминуцију, већ аугментативност, мада постоји сумња да је реч о лексикографској омашци, јер таква дефиниција уноси противречност у значење: *нарумен* – „доста румен, руменкаст“: „Крај њега легла ... још свежа *нарумена* снаша“ (И. Козарац). Навешћемо остале примере и потврде уз њих:

набел – „помало бео, белкаст“ (Правопис српскохрватскога књижевнога језика);

нажуџ – „помало жут, жућкаст: нажуто лишће, нажути папир, нажута тканина“ (РМС);

намодар – „који има нијансу модре боје, модрикаст“ (М. Деановић, Рј.);

насив – „помало сив; посивео, сивкаст“: „Баци поглед и на *насиве* дуварске собе“ (И. Козарац);

насур – „необ. помало сур, сивкаст“: „фиг. У Босни све *насуру* и одљудно“ (М. Павлиновић);

нацрни – „у коме се запајају тонови црне боје, који је почео црнети, црнкаст“: „Видјеше грабову љуску и око отечено као у вола, а бијелу насјела крв *нацрна*“ (С. М. Љубиша).

4.1.3. Префикс *о-* забележен је у примерима: *ожуџ* и *озелен*. То указује на „могућност постојања микро-скупа боја које су сличне по својој хроматској вредности и психолошком дејству на говорнике, о чему говори и заједнички корен за жут и зелен у прајезику“ (Хлебец 1998: 323).

²⁷ Придеве настале срастањем префикса са мотивним придевом сматраћемо сложеницама (Станојчић–Поповић 1992: 149).

²⁸ Може се сматрати и сложеницом и сложено-изведеним придевом.

ожуић – „нешто жут, жућкаст“: „У Ибре ... слаба брада, али су му зато били пуни, *ожуићи* бркови“ (Осман Азис);

озелен – „доста, прилично зелен, зеленкаст“: „Жео бих раж, али је још *озелена*“ (РМС, РЈА).

Пошто дефиниција у *Речнику* МС за придев *озелен* уноси сумњу да је реч о аугментативности, навешћемо дефиницију и потврде и из *Речника* САНУ, које нам се чине прецизније и тачније:

озелен – „који није још сасвим зрео, који је још помало зелен, недозрео, несазрео (о плодовима, усевима и др.).“ – „Кухиње су јест истом у студеном, кад и који мраз офури, ал и дјеца поберу и *озелене*“ (Варош, Лукић Л.). „Ритко се кад [дробнике] продају, јер ... дјеца им не даје мира, већ и *озелене* потраје и поједу“ (Варош, Лукић Л.). „Жео бих раж, али је још *озелена*“ (Лика, Богдановић Ј., РЈА).

Примери показују да се придев *озелен* искључиво употребљава у дијалекту. Такође, примери недвосмислено потврђују и податак да је придев *озелен* полисемичан јер означава истовремено и 'степен зрелости рода' и 'боју', мада грађа која је са западног дијалекатског терена показује да је 'недовољна зрелост' примарно значење овог придева. Тако потврђује и дијалекатска грађа за Левач Р. Симића.

4.1.4. Са префиксом *йо-* нису чести сложени придеви у књижевном језику. Придеви сложени с овим префиксом „означавају нешто увећану особину основног придева“ (Стевановић 1964: 447). Ми га налазимо забележеног у једном примеру:

йозелен – „подоста зелен, прилично зелен“: „Мерјими је помалена мана што су њојзи *йозелене* очи“ (НП Вук).

4.1.5. Са префиксом *йре-* сложени придеви „сви су суперлативног значења: они казују особину основног придева изражену у одвећ великом степену“ (Стевановић 1964: 447). Ми га налазимо у придеву *йрецрн* у значењу „одвећ, необично црн“: „*Прецрна* ноћ је небо покривала“ (Т. Маретић – С. Ившић).

4.1.6. Истраживачи за придеве са префиксом *су-* кажу да „изражавају ублажену, каткад знатно ублажену ону особину што је означавају основни појмови, често само нијансу њену (ово обично код придева који казују особину чега по боји). А да они исказују само нијансу боје, то јасно говори и чињеница што се такви придеви најчешће завршавају наставком *-асић*, који и сам собом означава нијансу“ (Стевановић 1964: 448) (в. ниже суфикс *-асић*). Забележили смо три примера:

субел, *субеласић* и *субео* – „који није сасвим бео, који је унеколико бео, с белом нијансом, беличаст“: „У селу Морињу вода сваке године око Петрова дне протече јача и *субјеласића*“ (В. Караџић);

сумодар – „мало, унеколико модар, модрикаст“: „[Радник на њиви] влачи дрвеном љесом, улегнутом испод повећег *сумодрој* камена (Ч. Вуковић);

суцрвен – „са црвеном нијансом, црвенкаст“: „И вијуга јој мрежа, ко замршено клупко у *суцрвеној* шари“ (С. С. Крањчевић).

Придеви *субел* и *суцрвен* изазивају у нама сумњу да префикс *су-* нема само интензификаторску функцију (која је неоспорна, в. Павловић 1952, поготову са суфиксом *-асић*), већ да указују на извесно присуство одређене боје, која и не мора увек бити доминантна, поготову ако је боја психолошки транспарентнија (нпр. црвена). У том случају бисмо префикс *су-* могли да изједначимо са предлогом *са*.

4.2.0. Суфиксација:

4.2.1. Суфикс *-ав* је забележен у следећим придевима²⁹: *белушав*, *бељуџав*, *жујишљав*, *жујишњав*, *жујишњикав*, *модрикав*, *модруљав*, *морав*, *мркуљав*, *илавуљав*, *илавушав*, *сињав*, *сињиав*.

Истраживачи пишу о овом суфиксу као о суфиксу са негативном конотацијом. Ова конотација се вероватно развила из придева који се обично односе на људе, а означавају неку видљиву појаву на телу (грбав, квргав, чворугав, бубуљичав, брадавичав и сл.) или неку болест (губав, падавичав, шугав, грозничав и сл.) (Клајн 2003: 254). За непосредочене придеве са суфиксима *-ујав*, *-иљав* и *-ињав* можемо констатовати да су то придеви са израженом деминуцијом и негативним значењем. Навешћемо по једну потврду за сваки пример: „Пође да прислушкује жмигајући ... *бељујавим* трепавицама“ (Б. Попић); „Иза ње је *жујишљав* чкаљом обрастао бајер“ (А. Цесарец); „Сивкасто запјени око *жујишњавих* уста“ (М. Божић). Упркос томе што неки аутори доказују да се суфикс *-ав* никада не јавља везан за чисту основу (Хлебец 1998: 326), наши примери показују такву могућност: *морав*, *сињав*.

Сложени суфикс *-икав* налази се у придеву: *модрикав*. Клајн наводи да овај суфикс означава приближну боју исказану придевом (Клајн 2003: 255). Сложени суфикс *-њикав* забележили смо у придеву *жујишњикав*. Сложени суфикс *-уљав* забележен је у придевима: *модруљав*, *мркуљав*, *илавуљав*. Сложени суфикс *-ушав* забележен је у придевима: *белушав*, *илавушав*. Навешћемо по један пример за сваки суфикс: „Нећу да од моје крви испадне нешто слабачко и *жујишњикаво*“ (Д. Ћосић); „Кроз ... *модруљави* мекани дим кафански гледам живот“ (А. Г. Магош); „Јеша је омален *илавушав* човек са бледим лицем“ (Р. Домановић). Суфикси имају изразито пејоративно значење, сем у последњем примеру, где придев *иљав* са позитивним семантичким потенцијалом ублажава пејоративног суфикса. Придев *бељујав* има сложени суфикс *-ујав* са умекшањем основе *бел-*. Тај суфикс не налазимо код Клајна. Клајн такође не бележи ни сложене суфиксе *-иљав* (*жујишљав*) и *-ињав* (*жујишњав*).

4.2.2. Суфикс *-ан/-ни* је забележен у следећим придевима: *рујан*, *рујеван*, *русан*. Сва три придева су дата у неодређеном виду, али је могуће употребити их и у одређеном виду и обрнуто. Суфикс је знатно чешћи код придева са именичком основом. Суфикс *-ан* није експресиван, тако да не можемо говорити о позитивној или негативној конотацији ових придева. Навешћемо неколико примера: „Крупан *рујан* рубин блистао [се] на крсницама његова мача“ (С. Крешић); „*Рујни* вечерњи зраци ... чаробно трепере“ (А. Шантић); „Оправи му господску ужину и спреми му вина *рујевноја*“ (НП Вук); „Ак’ извадим светлу моју хорду, *русну* ћу ти откинути главу“ (Хрватске народне пјесме).

²⁹ У списку придева налазе се и једностепени и вишестепени деривати.

4.2.3. Суфикс *-асиј* је забележен у следећим придевима: *беличасиј, бедушасиј, іраничасиј, жујикасиј, зеленкасиј, модрасиј, модричасиј, модруљасиј, морасиј, мркајасиј, мркасиј, мрколасиј, њадасиј, ијиріасиј, ијиркасиј, ілавенкасиј, ілавичасиј, ілавкасиј, ілавуљасиј, ілавуикасиј, ілавчасиј, ревкасиј, рићасиј, розикасиј, рудасиј, руменкасиј, сивасиј, сивкасиј, сивуљасиј, сињасиј, смећасиј, сиріасиј, црвеникасиј, црвенкасиј, црљенасиј, црнкасиј, шућмурасиј.*

Овај суфикс је подједнако заступљен и код придева са именичком и код придева са придевском основом, а имају га и неколико набројаних придева са глаголском и прилошком основом. Они „означавају јаче или слабије умањену особину коју казује основни придев“ (Стевановић 1964: 597). „Психолошко-језички ... добро је нарочито то што овај моменат није назван деминуцијом, већ нијансом особине изражене у мањој мери, а таква нијанса се, за придеве изведене на *-ичаст, -каст, -уљаст, -ушаст* (беличаст, жућкаст, зеленкаст, црвенкаст ...) даје конкретним објашњењем ’с нешто беле, жуте, зелене, црвене боје’...” (Павловић 1952: 11). Новија су запажања да овај суфикс ипак носи деминуцију, односно ублажавање (Клајн 2003: 274). Навешћемо примере где је суфикс *-асиј* директно додат на придевску, односно глаголску или прилошку основу: *модрасиј, морасиј, мркасиј, њадасиј, ијиріасиј, ијиркасиј³⁰, ревкасиј³¹, рићасиј, рудасиј, сивасиј, сињасиј, смећасиј, сиріасиј, шућмурасиј*. „Завршетак *-аст* се нерадо комбинује са придевима у значењу основних боја“ (Хлебец 1998: 325). Издвојићемо само један придев где наставак *-асиј*, бар по лексикографској дефиницији, не носи деминутивно значење. То је придев *њадасиј* – „подоста, у великој мери њад“ (РМС, РЈА).

Веома чест код придева са значењем боје је сложени суфикс *-касиј*. Налазимо га код придева: *жујикасиј, зеленкасиј, ілавенкасиј, ілавкасиј, рићкасиј³², руменкасиј, сивкасиј, црвенкасиј, црљенкасиј, црнкасиј*. Слажемо се са ауторима који сматрају да незавршени суфикс *-к* појачава деминутивноост придева (Стевановић 1964: 597; Хлебец 1998: 327). Видећемо како су дефинисани неки од ових придева: *рићасиј* – „претежно риће длаке, скоро рић“, *ілавенкасиј* – „који прелази у плаву боју, који је плаве нијансе, који је понешто плав“, *руменкасиј* – „у некој мери румен, помало румен, који се прелива у румено, црвенкаст“, *сивкасиј* – „понешто сив“. Навешћемо неколико потврда: „Из *жујикасија* лица шиљи се дугачак танахан нос“ (А. Шеноа); „*Сивкасије* ... необично сјајне очи бијаху знаком велике хитрине“ (А. Шеноа); „Њена лепа коса и обрве обојене су најфинијом *црвенкасијом* бојом“ (Љ. Ненадовић). Суфикс уноси позитивну конотацију у значење. Примећујемо да су чешће комбинације овог суфикса са придевима који означавају основне боје, за разлику од суфикса *-асиј*, који се пре везује за придеве који именују изведене боје.

И сложени суфикс *-ичасиј* најчешће значи приближну боју (Клајн 2003: 275). Примери из нашег корпуса су: *беличасиј, ілавичасиј, ілавчасиј*. Аутори износе мишљење да *-(и)ч-* у односу на *-к-* има већу експресивност (Хлебец

³⁰ Сугласник *к* представља обезвучену фонетску и покрајинску варијанту сугласника *і* у примеру *ијиркасиј*. Сматрамо да је овде основа *ијирі-* (уп. *ијиріас, ијиріавац, ијиріо, ијиріа, ијиріаш, ијиріашица* итд. (Скок 1972: 660–661)).

³¹ Сматрамо да је овде основа *ревк-* према *ревка ж* „име волу (у Бачкој)“.

³² У говорима западне Србије употребљава се овај облик, иако га *Речник МС* не наводи, уместо стандардног облика *рићасиј*.

1998: 328), мада се често наводи у лексикографским дефиницијама као синоним са придевима са незавршеним суфиксом -к-: *йлавичасѝ* – „мало плав, *йлавкасѝ*, *йлавейникасѝ*“ (истакла Д. С.). Навешћемо неколико потврда са придевима на овај суфикс: „На столској плочи ... давно се истрла *йлавчасѝа* боја“ (М. П. Шапчанин); „На хоризонту се види дим *бјеличасѝ* при врху“ (И. Андрић); „Чекали су у *йлавичасѝом* сумраку“ (Н. Симић). Конотација овог суфикса мења се у зависности од придева и контекста у ком је употребљен. Док у првом примеру придев *йлавчасѝ*, са суфиксом -часѝ, уноси негативну конотацију и помало подругљив тон у реченицу, са значењем ’нетранспарентан’, ’непотпун’, дотле у придевима *бјеличасѝ* и *йлавичасѝ* суфикс -ичасѝ дочарава романтичну треперавост пејзажа и има изразито позитивно значење.

Сложени суфикс -оласѝ јавља се само у придеву *мрколасѝ* – „бледомрк, мркаст“, са једним цитатом из М. Глишића: „Убрадила се [баба] некаком *мрколасѝом* шамијом, па једним пером од шамије брише очи“. Суфикс има благо пејоративно и шаљиво значење.

Сложени суфикс -уљасѝ у нашој грађи јавља се у три случаја: *модруљасѝ* – „модруљав и модрикаст“, *йлавуљасѝ* – „мало, понешто плав, плавушаст“ и *сивуљасѝ* – „сивкаст“. Наводимо потврде: „Измеђ шума тмастих и језера *йлавуљасѝих* ко ступови дотичу се неба [сњежници]“ (П. Прерадовић); „Зора упреде у све отворе прамење *модруљасѝе* свјетлости“ (М. Божић). Овај суфикс необичан је кад се везује за придеве који означавају боје и он има изразиту стилску обојеност у књижевноуметничком делу. Именичке изведенице од придева са суфиксом -уља односе се на жене и пејоративне су конотације (бјеснуља, погануља, празнуља, грдуља, мртвуља) или су то називи крава (сивуља, кусуља, мркуља, шаруља, рогуља, златуља, цв(ј)етуља) (Клајн 2003: 195). На основу нашег илустративног материјала могли бисмо рећи да наведени примери са формантом -уљ-, када се овај везује за придеве са значењем боја, уноси шаљиву и благо пејоративну конотацију, која произилази из форманта -уљ-.

Сложени суфикс -ушасѝ употребљава се, такође, за боје. Ми наводимо примере *белушасѝ* – „беличаст“ и *модрушасѝ* – „в. модрикаст“, што показују следеће потврде: „Остало *белушасѝо* цвеће напустиће, да ... сади“ (А. Радвановић, РСАНУ); „Наоде се две мангуп краве, од којих је једна ... *бјелушасѝа*“ (Србске новине 1881, РСАНУ); „Вагабунд ... напрезаше помно своје ситне сиве очи *бјелушасѝом* стазицом“ (Ј. Косор, РСАНУ); „*Модрушасѝа* тама, као дебео тежак застор свали јој се пред очи“ (Ш. К. Ђалски). Конотација овог суфикса зависи од семантичког потенцијала придева за који се везује и контекста реченице уз коју је употребљена. Тако придев *бео* означава ’апсолутну чистину’, не добија се само деминутивност, већ и значење ’запрљаности’, тако да суфикс у придеву *белушасѝ* уноси негативну конотацију. Међутим, супротан случај је код придева *модрушасѝ* (в. ниже код суфикса -ушкасѝ). Можемо рећи да писац није најсрећније употребио придев, јер атмосферу кобне ноћи не појачава, већ само ублажава овај деминутивни суфикс.

Сложени суфикс -ушкасѝ налази се у примеру *йлавушкасѝ* – „плавушав“, са потврдом: „На души овога *йлавушкасѝоја* младића ... лежи бар једно убиство“ (С. Ранковић) и у придеву *модрушкасѝ* – „в. модрикаст“ са потврдом: „Ноћ је лака, свијетла, са тамно *модрушкасѝим* дугим сјенама“ (И. Ћипико). Суфикс има позитивну конотацију у оба примера, али у првом примеру

она произилази највероватније из основе *йлав* и њене семантичке компоненте 'светао'.

Сложени суфикс *-ајасѝ* И. Клајн није потврдио, а ми налазимо само један такав облик: *мркајасѝ* – „мркаст, мркуљав“. Придев носи квалификацију *йокрајински*, а налазимо га у потврдама: „Приступила [би] да му ... утакне на главу нов, *мркајасѝ* фес, са великом, модром китом“ (С. Ћоровић, РСАНУ); „Вадно је хоца своје хаљине ... *мркајасѝу* антерију и ... плаву цубу“ (И.). Да је суфикс архаичан, потврђује и И. Клајн када наводи именичке изведенице са суфиксом *-аја*. Он каже да се данас јавља у ретким изразима из сеоског амбијента, као *криваја* – 'речица која кривуда' или 'крива мотка (део запрежних кола)', *лудаја* – 'врста бундеве', *йераја* – 'чекиња на леђима свиње' или 'рибље пераје', *суваја* – 'поток који пресуши' (Клајн 2003: 25). Сматрамо да део сложеног суфикса *-ај-* у нашем примеру даје одређену шаљиву димензију контексту реченице, али и ноту присности и фамилијарности. На то упућује и колокацијска употреба овог придева са именицама које означавају личну својину субјекта (фес и антерија).

Суфикс *-асѝ* код придева са глаголском и прилошком основом (*ревкасѝ*, *йирјасѝ*, *йиркасѝ* и *шућмурасѝ*) не изражава деминутивност, већ означава боју у основном степену изражености: риђу (*ревкасѝ*), тј. најчешће сивобелу (*йирјасѝ*, *шућмурасѝ*).

4.2.4. Суфикс *-ен* забележен је само у придеву *мрклен*. Аутори овај придевски суфикс упоређују са суфиксом *-ан* (*-ана*, *-ано*) и по фреквенцији и по томе што се подудара с наставком трпног придева. Овај суфикс не мења значење основе, већ га само афективно боји. Овакви изрази су по стилској вредности застарели или поетски (Клајн 2003: 278). Тај закључак у потпуности се односи на наш пример јер *мрклен* значи „мрк“, а употребљава се у стиху из хрватске народне поезије: „Твојој драгој *мрклену* махраму, с њом омрко, са мном освану!“

4.2.5. Суфикс *-ив* јавља се само у сложеној варијанти *-ељив*, и то у примеру *жућељив* у значењу „жућкаст“. Део сложеног суфикса *-ељ-* има деминутивно значење и благо пејоративну нијансу. Ефекат пејоративности се двоstrуко постиже комбиновањем датог суфикса са придевом *жућ* који за човека представља 'нездраву' боју. Видимо га у примерима: „У посељаченим цртама дуга *жућељива* лица не би био нитко наслутио кћер некоћ угледне стародавне обитељи“ (К. Ш. Ђалски); „Бијаше висока, коштуњава, *жућељива* Немица“ (А. Ковачић).

4.2.6. Суфикс *-ев* типичан је присвојни суфикс који се додаје на именице мушког рода (сем оних са завршетком на кратко *-а*) и средњег рода (Клајн 2003: 295). Ми га налазимо уз придев у значењу боје турског порекла: *алев* – „који има боју пламена, црвен, румен; ~ паприка“.

4.2.7. „Завршни суфикс *-цајѝ* посведочен је у два облика: *белцајѝ* и *црнцајѝ* (у редупликацијама *бео белцајѝ* / *белцијајѝ* и *црн црнцајѝ* / *црнцијајѝ*), што се може објаснити њиховим значењем 'у највећем степену'. Наиме, две крајности – светлост и мрак – представљене су у пољу назива за боје управо појмовима 'бео' и 'црн' (Хлебџ 1998: 327).

5.0. На крају ове творбено-морфолошке анализе даћемо условну поделу суфикса у односу на пол позитивности коју дати суфикс уноси у значење изведених придева који означавају боју. Напомињемо да значење придева не зависи само од суфикса, већ и од семантичког потенцијала самог основног придева, контекста реченице и имагинације ствараоца, ако је реч о књижевноуметничком тексту. Звездике (*) уз суфикс показују да су дати суфикси енантосемични, тј. уносе дивергентну конотацију у значење придева у различитим контекстима.

Негативна конотација		Неутрални суфикси	Позитивна конотација
Изразито пејоративни суфикси	Благо пејоративни и шаљиви суфикси		
-њикав -уљав -иљав -ињав -цаић*	-ав -ушав -часић -оласић -уљасић -ушасић* -ајасић* -ељив	-ан/-ни -еић(а)н -асић* -ен -ев	-асић* -касић -ичасић -ушасић* -ушкасић -ајасић* -цаић*

Табела 1. Подела суфикса у йридевским изведеницама у односу на конотиацију коју уносе у значење йридева који означава боју

6.0. Сложенице³³:

За сложенице смо приметили да се први део придевске сложенице, уколико је реч о придеву који у основи има именицу, увек комбинује са придевом из другог дела сложенице који представља хроматски квалитет таквог именичког појма који је у основи придева. Тако имамо појмове: *бакарноцрвен*, *вајиреноцрвен*, *кавеносмеђ*, *кесићењасићоцрвен*, *йејелјасићо* (*йлав*, *сив*, *маслинасић*), *рујносмеђ*, *сламножуић*, *сумйорасићожуић*, *сумйорнозелен*, *йравнозелен*. Ако је први део сложенице придев који означава боју, комбинација са другим делом сложенице, такође, придевом који означава боју, или је произвољна или је, чешће, на основу неке хроматске сличности. Творбени поступак је композиција, и то по обрасцу придев + спојни вокал *о/е* + придев који означава боју + \emptyset . Спојни вокал по правилу је увек *о*, мада смо пронашли примере са спојним вокалом *е*: *смеђеирн*, *смеђеирвен*, *смеђеирић*, *смеђејлав*. Лексикографски образац описивања оваквих придева изгледа овако: придев (именичка или придевска творбена основа) – „као први део сложених придева који значе боју показује да та боја (из другог дела сложенице) прелази у ... (боју из првог дела сложенице или има хроматску сличност са именичким појмом из првог дела сложенице)“³⁴.

³³ У овој групи придева разматраћемо само сложенице настале срастањем два придева.

7.0. Синонимија:

Примери типа *йлаветйникав*, *йлаветйникастй*, *йлаветйњикав*, с једне стране, и *йлавенкастй*, *йлавичастй*, *йлавкастй*, *йлавуљав*, *йлавуљастй*, *йлавушав*, *йлавушкастй* и *йлавчастй*, с друге стране, представљају примере апсолутне синонимије, али ми ћемо их сматрати морфолошким дублетима. Дублети за белу боју су: *беличастй*, *белушав*, *белушастй* и *бељујав*. Дублети за жуту боју су: *жуџељив*, *жуџиљав*, *жуџињав*, *жуџикастй*, *жуџињикав*, *жуџкарастй* и *жуџкастй*. Морфолошки дублети за модру боју су: *модрастй*, *модрикав*, *модрикастй*, *модруљав*, *модруљастй*, *модрушастй*, *модрушкастй*. Дублети за придев мрк су: *мркајастй*, *мркастй*, *мрклен*, *мрколастй*, *мркуљав*. Сви они изражавају деминутивно значење, изузев придева *мрклен*³⁴, али им је конотација делимично различита, мада то често зависи и од контекста у ком се употребљавају.

8.0. Придевски вид:

У одређеном виду забележили смо у речницима једино придев *сињи*, мада је могућа и форма у неодређеном виду (*сињ*), али се она у фолклору не употребљава. Од свих осталих придева, без обзира на то у ком су облику дати у речнику, могу се градити облици оба вида (*набел–набели*, *субеластй–субеластий*, *жуџкастй–жуџкастий*).

9.0. Класификација по колористичком опсегу:

Даћемо табеларни однос свих лексема које означавају боју у односу на њихове колористичке вредности у појединим областима спектра. Издвојили смо ових 8 придева са колористичким значењем (*бео*, *жуџ*, *зелен*, *црвен*, *йлав*, *смеђ*, *сив*, *црн*) јер су базични у лексичком систему српског језика, познати у лексичким системима сваког савременог језика, укључују велики број мање познатих назива и репрезентују по једну од основних сфера хроматског спектра. Примери са * значе да одређени термин има двокомпонентно значење боје, тј. такви термини се налазе у два сфера спектра. У последњој колони дат је збир префиксираних у односу на суфиксираних придева. За сваку боју су дати и прости придеви, због боље оријентације, мада њих нисмо бројали јер нису тема истраживања.

бео	<i>бео</i> ; <i>набел</i> , <i>субеластй</i> ; <i>беличастй</i> , <i>белушав</i> , <i>белушастй</i> , <i>белцай</i> , <i>бељујав</i>	2/5
жуџ	<i>жуџ</i> , <i>рис*</i> , <i>руд*</i> ; <i>зажуџили</i> , <i>нажуџи</i> , <i>ожуџи</i> ; <i>жуџељив</i> , <i>жуџиљав</i> , <i>жуџињав</i> , <i>жуџикастй</i> , <i>жуџињикав</i> , <i>жуџкастй</i>	3/6
зелен	<i>зелен</i> , <i>њад*</i> ; <i>озелен</i> , <i>йозелен</i> ; <i>зеленастй</i> , <i>зеленкастй</i> , <i>њадастй*</i>	2/3

³⁴ За придев *мрклен* смо већ рекли да представља стилски маркиран синоним придеву *мрк*. Дакле, не изражава његову блеђу нијансу.

црвен	<i>рић, рис*, руд*, румен, рус, црвен; нарумен, нацрвен, суцрвен; аласић, алајасић, алев, іраничасић, рићасић, рисаић, розикасић, рудасић, рујан, рујеван, руменић, руменкасић, русан, црвеникасић, црвенкасић, црљенасић; ревкасић</i>	3/16
плав	<i>модар, њад*, йлав, сињи; намодар, сумодар; мавен, модрасић, модрикав, модрикасић, модруљав, модруљасић, модрушасић, модрушкасић, морав, морасић, њадасић*; йлавенкасић, йлавичасић, йлавкасић, йлавуљав, йлавуљасић, йлавушав, йлавушкасић, йлавчасић, сињав, сињасић, сињјав</i>	2/22
смеђ	<i>мрк, смеђ; сумркасић; јајрзасић, јајрзов, мркајасић, мркасић, мрклен, мрколасић, мркуљав, смеђасић</i>	1/8
сив	<i>сед, сив, сур; насив, насур, сивасић, сивкасић, сивуљасић, синјав, сурјасић; йирјасић, йиркасић шућмурасић (обично сив)</i>	2/8
црн	<i>вран, ймо, црн; нацрн, йрецрн; црнкасић, црнцаић, црнцијаић</i>	2/3

Табела 2. Класификација йроменљивих йридева са йридевском, йлајолском и йрилошком основном које означавају боју у односу на њихове колористичке вредности у йојединим областима сјекира

10.0. Закључак

На основу прегледа бројних примера изведених и сложених придева са значењем боје могу се извести следећи закључци:

Приближно је једнак бој изведеница са именичком основном (78) у односу на изведенице са придевском основном (68).

Највише забележених придева чине придеви домаћег порекла. Од страних придева регистровано је неколико са турском основном. Придеви са турском основном претежно су део фолклорног миљеа. Српски језик не познаје европеизме са набројаним творбеним моделима.

У оквиру сложених придева насталих префиксацијом префикси *за-*, *на-*, *о-* и *су-* уносе деминутивност у значење сложенице. Изузетак је придев *нарумен*, где префикс носи аугментативност, мада је пример употребљен као индивидуализам. Префикси *йо-* и *йре-* уносе аугментативност у значење њиме сложених придева.

Кад говоримо о позитивној или негативној конотацији коју уноси одређењи суфикс, морамо напоменути да она не зависи искључиво од датог суфикса, већ и од семантичког потенцијала самог придева, као и од контекста реченице.

Суфикс *-ав* и њиме сложени суфикси означавају деминуцију и изразито негативно значење.

Суфикс *-астӣ* веома је чест суфикс у српском језику. Подједнако је велики број изведеница и са придевском и са именичком основом. Суфикс *-астӣ* негде уноси нијансу особине изражене у мањој мери, а негде деминутивност. Изузетак је једино придев *њадасӣ*. Сложени суфикс *-касӣ* уноси позитивну конотацију у значење придева. Конотација сложеног суфикса *-ичасӣ* испољава енантioseмију јер варира од подругливе до изразито афективно позитивне обојености. Конотација сложеног суфикса *-оласӣ* је благо пејоративне и шаљиве природе. Овакво значење произилази из дела сложеног суфикса *-ол-*. Сложени суфикс *-уљасӣ* уноси благо пејоративну конотацију, која произилази из дела сложеног суфикса *-уљ-*. Сложени суфикс *-ушасӣ* уноси, у зависности од контекста, негативну (*белушасӣ*) и позитивну конотацију (*модрушасӣ*). Можемо констатовати да је ово суфикс са енантioseмичном конотацијом.

Део сложеног суфикса *-ај-* у примеру *мркајасӣ* уноси ноту присности и фамилијарности.

Део сложеног суфикса *-ељ-* има деминутивно значење и благо пејоративну нијансу (*жуљељив*).

Суфикс *-цаӣ* изражава највиши степен интензитета, а долази једино с придевима *бео* и *црн* (*белцаӣ* и *црнцаӣ*).

Суфикси *-ан* и *-ен* нису експресивни.

Највећи број номинација код придева са назначеним творбеним моделима имају *црвена* (16) и *џлава* боја (19), што се може оправдати логичким и језичким законитостима. Човек је у давној прошлости настојао да језички издиференцира црвенкастожућкасту обојеност длаке код човека, с једне стране, и код животиња, с друге стране, и да такву обојеност одвоји од бледорозикасте боје пути или јаркоцрвеног блеска рађања зоре. Тако, нпр., имали смо 6 различитих номинација за жућкастоцрвену боју длаке (*рић*, *рис*, *руд*, *рус*, *рујан* и *ревкасӣ*), да би се данас у језику сачувао само придев *рић*. Неки од ових придева су спецификовани само за длаку животиња (*ревкасӣ*). С друге стране, боја пути носи само номинацију *румен*, *румений*, док се код феномена буђења зоре преклапају термини из сфера везаних за природно окружење човека: уп. *Кад зора заруди* и *рујна зора*, који се могу довести у везу са денотатима из флоре и фауне³⁵: *рудача* – „трава ситна по утринама (из Црне Горе)“, *рудњача* – „печурка (што расте по рудини?) (у Шумадији)“, *рудоња* – „во рудаст“, *рујница* – „гљива, уп. сирњаја“.

Хиперпродукција назива за плаву боју произилази из биполарне семантичке структуре ове боје и етимолошког порекла придева *џлав*. Од свих номинација за плаву боју најчешће су *сињ*, *модар* и *џлав*. За *сињи* и *модар* зна се да су свеславенски придеви из прасловенског периода (*sinĩ* и *modrũ*), мада њихов међусобни значењски однос није довољно јасан. Специфичност њихове употребе односи се на њихово везивање уз појмове и појаве за које се сматра да имају одређену мистичну злокобност (Ивић 1995: 61–62). Данас је придев *сињи* придев претежно фолклорног миљеа: *сиње море*, *сиња мајла*, *сиња кукавица*. А за придев *модар* можемо рећи да се „у знатнијем делу

³⁵ Сви примери су преузети из Вуковог *Српској рјечника*.

народних говора, почео специјализовати за исказивање боје убоја, промрзлина, болесничког и мртвачког сиво-плавичастог бледила, што је утицало на драстично сужавање његове употребе“ (Ивић 1995: 71). Будући да су ова два придева развила негативни семантички потенцијал, било је потребно да се пронађе назив за нијансу светлију од ове претходне две, која ће се наћи на спектру боја између зелене и љубичасте и која ће овог пута носити позитиван семантички потенцијал. Тако се развио придев *йлав* са прасловенским обликом **polъ*. Проблем се усложњава када придев *йлав* почиње да, због своје изразите светлине у односу на придеве *сињи* и *модар*, означава и жућкастобелу нијансу са значењем 'светао'. Кад на све то додамо велику палету нијанси коју овај придев обухвата, од зеленкастоплаве, коју означава придев *њаа*, до модросиве која прелази у црну, која је означена придевом *сињ*, јасно нам је зашто има оволико варијација на свега неколико назива за ову боју. Суфикси показују и конотацију и прецизнију нијансу боје.

Можда би било важно истаћи и наше запажање у вези са суфиксима *-цаји* и *-цијаји* у значењу изразите аугментативности. Одговор вероватно треба потражити на психолингвистичком нивоу. Вероватно је у психичкој природи човека да боју у својој најтранспарентнијој нијанси сматра за основну боју и према њој одређује светлије нијансе. На пример, када је боја само за нијансу тамнија од плаве боје, она више није плава, већ модра, али зато имамо читаво богатство назива за светлоплаву боју. Светле нијансе придева који означавају боје граде се или суфиксацијом и/или префиксацијом или слагањем са придевима 'светао' и 'блед'.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Вук, Рј.: Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник*, Штампарија Краљевине Србије, Београд, 1898.
- Ивић 1995: Milka Ivić, *O zelenom konju*, SlovoGRAF, Beograd.
- Клаић 1972: Bratoljub Klaić, *Veliki rječnik stranih riječi*, Zora, Zagreb.
- Клајн 2002: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Први део. Слањање и йрефиксација*, Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска, Београд.
- Клајн 2003: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику. Други део. Суфиксација и конверзија*, Завод за уџбенике – Матица српска – Институт за српски језик САНУ, Београд.
- Николић 2000: Мирослав Николић, *Обрајни речник српскога језика*, Матица српска – Институт за српски језик САНУ – Палчић, Београд.
- Павловић 1952а: Миливоје Павловић, Значење придева с наставком *-аси* и његових варијаната, *Наш језик* IV/1–2, 9–24.
- Павловић 1952б: Миливоје Павловић, Значење придева с наставком *-аси* и његових варијаната, *Наш језик* IV/3–4, 99–114.
- Павловић 1952в: Миливоје Павловић, Значење придева с наставком *-аси* и његових варијаната, *Наш језик* IV/5–8, 175–195.
- Поповић 1991: Људмила Поповић, О семантици назива за боје у руском, украјинском и српском фолклору, *Зборник Мајшце српске за славистику* 41, 149–154.

- РМС: *Речник српскохрватској књижевној језика*, I–VI, Матица српска (I–III и Матица хрватска), Нови Сад (I–III и Загреб), 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, I–XVIII, Српска академија наука и уметности – Институт за српск(охрватск)и језик, Београд, 1959–.
- Скок 1971–1974: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Станић 2012: Данијела Станић, Придеви са именичком основом који означавају боје, *Савремена истраживања језика и књижевности* III/1, ФИЛУМ, Крагујевац, 165–174.
- Станојчић–Поповић 1992: Живојин Станојчић – Љубомир Поповић, *Грамађика српској језика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Стевановић 1964: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик. Грамађички системи и књижевнојезичка норма. I. Увод, Фонетика, Морфологија*, Научна књига, Београд.
- СТИЈОВИЋ 1983: Рада Стијовић, Префиксација придева у српскохрватском књижевном језику, *Зборник за филологију и лингвистику* XXVI/1, 99–130.
- Хлебец 1988: Борис Хлебец, Називи за боје у „Српском рјечнику“, *Научни састанак слависти у Вукове дане* 17/1, 145–151.
- Хлебец 1995: Борис Хлебец, Придевски називи за боје у српском и енглеском, *Знамен* 1, Петриња, 37–47.
- Хлебец 1998: Борис Хлебец, Придевске изведенице у значењу боја, *Српски језик* III/1–2, 323–333.

S u m m a r y

Danijela Stanić

ON SOME FORMATIVE VARIABLE TYPES OF ADJECTIVES INDICATING COLORS

The case of this study is formative-morphological, and partly semantic, analysis of the variable adjectives with adjectival, verbal and adverbial basis denoting the colors. Were analyzed derived adjectives formed by suffixation, and also the compound adjectives formed only by prefixation or by the prefixation and suffixation. Also it is explained the possible specter of meaning and eventual expressiveness that are entered by the prefixes and suffixes to the meaning of the adjective. There was an explanation of why the red and blue have a large number of nominations by the specified formative models.